

Darja Mazi-Leskovar
Maribor

AMERIŠKA MLADINSKA PROZA OD PREHODA V DVAJSETO STOLETJE DO TRIDESETIH LET

Konec devetnajstega stoletja se je ameriška mladinska književnost uveljavila kot tisti del besedne umetnosti, ki je posebej namenjen otrokom; a že v začetku dvajsetega stoletja zasledimo prizadevanja, da bi tudi strokovna javnost tej literaturi priznala njeno umetniško vrednost in mesto v celotni književni ustvarjalnosti. Nemajhno število avtorjev, predvsem piscev mladinske proze, ki so se uveljavili že v drugi polovici devetnajstega stoletja, je namreč vzbudilo pozornost domačih in tujih literarnih kritikov.

Večina odmevnih proznih del velikih ustvarjalcev mladinske proze devetnajstega stoletja je tudi v začetku novega stoletja doživljala ponatis za ponatisom ter v marsičem bistveno vplivala na naslednje generacije proznih piscev in bralcev. Mladi pisatelji in pisateljice, katerih stvaritve so se uveljavile na knjižnem trgu, pa so s pestrostjo novih stilov in zvrsti dokazovali, da se ameriška mladinska proza razvija, da sledi splošnim literarnozgodovinskim tokovom, ki jih lahko zasledujemo v književnosti za odrasle. Zato pričujoča predstavitev vključuje oboje: nekatere odmevne avtorje, ki so ustvarjali na prelomu devetnajstega stoletja, in najbolj priznane prozne ustvarjalce prvih treh desetletij dvajsetega stoletja.

Slednji so že uveljavljenim zvrstem – na primer pustolovskim zgodbam in povestim o popotovanjih ter družinskim povestim – dajali izvirne oblikovne in vsebinske poudarke ali pa so ameriško mladinsko prozo bogatili z novimi zvrstmi. Mladi bralci, ki z radovednostjo občudujejo naravo in njen živalski svet, so tako dobili povesti, s katerimi so lahko potešili del svoje radovednosti; športni zanesenjaki so prebirali o svojih junakih – mojstrih različnih športnih panog – in se enačili z njimi. Rodila se je šolska povest, na novo je zaživela zgodovinska povest in domišljija je postopno pridobivala na veljavi, dokler se ni razbohotila v prvi čisto ameriški literarni čudežni deželi.

Toda tudi pravljice, pripovedke in druge zvrsti ljudskega slovstva so uživale vedno večji ugled. Strokovnjaki so se vedno pogosteje posvečali ljudski in mladinski književnosti; založniki pa so spoznali, da mladi bralci hvaležno sprejemajo stvaritve različnih narodov in ljudstev.

Z rastjo ponudbe mladinskega knjižnega trga je pridobival na veljavi tudi pomen ilustracije in celotne likovne opreme mladinskih knjig. Zdi se, da je likovna umetnost odkrila mladinsko književnost kot vir novih izraznih možnosti.

Da je zavest o pomenu mladinske književnosti resnično postajala vedno bolj živa, potrjuje oblikovanje literarne nagrade za »izjemen prispevek ameriški mladinski književnosti,« **The John Newbery medal** (1922). Kot prvo priznanje na svetu, ki je bilo namenjeno izključno piscem mladinske književnosti, je odločilno vplivalo na status in mesto mladinske književnosti v okviru literature kot celote, ne le v Združenih državah Amerike, temveč v svetovnem merilu.

Prvo Newberyjevo medaljo je prejel **Henric Van Loon** (1882–1944), avtor knjige *The Story of Mankind* (1921). Pisatelj je v želji, da bi med mladimi zbudil zanimanje za zgodovino, napisal delo, ki ne nudi le faktografskih podatkov, temveč tudi razlaga zgodovinsko ozadje posameznih dogodkov. Nagrajenec je bil prepričan, da se mladi lahko učijo iz svetovne zgodovine ter da jih poznavanje preteklosti človeštva kot celote lahko navdihuje z optimizmom in zaupanjem v prihodnost.

Drugačen odnos do preteklosti diha iz del **Howarda Pylea** (1853–1911). Vse njegove stvaritve so vezane na angleško ljudsko izročilo, ki ga je pisatelj predstavil na svojstven način: v želji, da bi bil avtentičen, ni pisal v jeziku svojih sodobnikov, temveč je uporabljal jezik, ki spominja na srednjeveško angleščino.

Pyle je najprej ubesedil dobro poznano delo iz ljudskega slovstva ter ga naslovil *The Merry Adventures of Robin Hood of Great Renown* (1883). Pripoved je kasneje izšla še v skrajšani obliki kot *Some Merry Adventures of Robin Hood*, saj je Robin Hood postal pravi junak mladih bralcev. Tudi kasnejša pisateljeva dela, kot *Pepper and Salt* (1886), *Twilight Land* (1895) in *The Story of King Arthur and his Knights* (1903), so pritegnila bralce. Pyle je vse knjige tudi sam ilustriral, tako da beseda in slikovna oprema oblikujeta celoto, ki bralca popelje v odmaknjeni čas stare angleške domovine.

Pisatelj **Thomas L. Janvier** (1849–1913) razgrinja povsem svojski pogled v preteklost. Njegova pripoved *The Aztec Treasure House* (1890) popelje bralca na romantično popotovanje čez hribe in doline. Pisana skupina iskalcev poskuša odkriti izginulo azteško mesto. Delo je polno romantičnih prvov: kljub temu, da so popotniki pisateljevi sodobniki, potujejo v drugem svetu, v svetu čiste domišljije.

Med pisatelji, ki so za svoja dela našli navdih v zgodovini različnih evropskih narodov, se je uveljavil **Eric Philbrook Kelly** (1884–1960). V knjigi *The Trumpeter of Krakow* (1928), za katero je prejel Newberyjevo priznanje, prikaže Poljsko v 15. stoletju: njen boj s Tatari in pogumne mlade Poljake, ki jim s pomočjo čudežnega glasbila uspe priklicati pomoč in ugnati napadalce.

V številnih proznih delih tega časa pa se zrcali zanimanje za povsem ameriške teme: predvsem za ameriški zahod z vsemi njegovimi posebnostmi – naravo, domorodci in ameriški pionirji, ki so kljubovali tako novemu okolju kot Indijancem.

Hamlin Garland (1860–1940) je v delu *Boy Life on the Prairie* (1899) prikazal življenje v Iowi z značilnimi čredami živine in nevarnostmi, ki so prežale na pogumne kmete. Svojo pripoved je oblikoval po spominih na doživljaje iz otroštva.

Andy Adams (1859–1935), ki je bil sam kavboj, je v delih *Wells Brothers: the Young Cattle Kings* (1911) in *The Ranch on the Beaver* (1927) opisal prizadevanja dveh fantov, da bi osnovala svoj ranč. Premagata vse prepreke in tako uresničila svoje mladostne sanje.

Tudi **Joseph Ernest Hephthali Dufault** (1892–1942), s psevdonimom **Willi Roderick James**, je svoja dela pisal na podlagi bogatih izkušenj, ki jih je pridobil kot kavboj. V povesti *Smoky, the Cowhorse* (1926), nagrajeni z Newberyjevo medaljo, enakovredno nastopata dva junaka: čudoviti konj in njegov dobrosrčni gospodar.

Willi Roderick James se z enako pozornostjo posveti obema, in pripoveduje zgodbo o plemeniti živali, ki je na milost in nemilost prepuščena ljudem. Knjiga je bila deležna izredne pozornosti bralcev in na knjižnem trgu so se kmalu pojavila tematsko sorodna dela številnih Jamesovih posnemovalcev.

O povsem drugačnem, a pogosto ravno tako idealiziranem življenju, govori nova zvrst – povest o šoli in odraščajočih šoloobveznih otrocih. Z njo se je uveljavil **Gilbert Patten** (1866–1945), ki je pisal tudi pod psevdonimom **Burt L. Standish**. V delu *Frank Merriwell's School Days* (1901) je predstavil svojega junaka: pametnega, vestnega fanta, ki bi lahko postal vzor vrstnikom. A že s svojo drugo knjigo *Frank Merriwell's Chums* (1902) in vsemi dvestotimi, ki so izšle v naslednjih letih, je dokazal, da se je komaj rojena šolska povest že ukalupila. Pridobila si je širok krog bralcev, saj je pisatelj znal osredotočiti zgodbo na tiste posebnosti življenja v šoli, ki jih imajo učenci na splošno radi. Pripovedi so poudarjale pomen prijateljstva, zaupanja med člani manjših skupin in zdravega odnosa do gibanja in športa.

Šolske zgodbe so bile tesno povezane z zgodbami o športu, v katerih mladih ne združuje predvsem šola, temveč različne športne aktivnosti. Tudi ta nova zvrst je postala izredno priljubljena, saj je bilo tedanje družbeno vzdušje v ZDA naklonjeno reklu »zdrav duh v zdravem telesu.«

Med pisatelji, ki so ustvarjali tako pripovedi o šoli kot tiste iz sveta športa, izstopa **Ralph Henry Barbour** (1870–1944). Napisal je okoli 80 del, ki jih je zbral pod zgovornimi naslovi *The Half Back* (1899), *For the Honor of the School* (1900), *On Your Mark* (1904) in *The Crimson Sweater* (1906). V njih prikaže življenje v privatni šoli, kot ga vidi učenec sam, zato njegova dela niso povsem stereotipna.

Newton Booth Tarkington (1869–1946) je v knjigah za dečke ustvaril dvanajstletnega junaka Penroda Schofielda. Penrod s prijateljem Samom doživlja fantovske zgođe in nezgođe. Vse njune dogodivščine so povezane s povsem vsakdanjim življenjem povprečnih dečkov srednjega razreda.

Medtem ko so bili junaki pripovedi o športu predvsem dečki, so bile deklice junakinje številnih zgodb, ki jih povezuje prikaz družinskega življenja. Dekliško inačico Tarkingtonovih zgodb je med drugimi oblikovala tudi **Dorothea Canfield Fisher** (1879–1958), ki je pisala pod psevdonimom **Dorothy Canfield**. Pisateljčino najboljšo delo *Understood Betsy* (1917) je pritegnilo pozornost mladih bralk, ki so Betsy uvrstile med najbolj priljubljene književne junakinje svojega časa.

Kljub velikem številu že prikazanih tem in pogosto stereotipnih junakinj in junakov, pa se je družinska povest vedno bolj odpirala: prinašale je vsebinske in stilne novosti.

Kate Douglas Wiggin (1856–1923) je za ozadje svojih pripovedi izbrala različne predele ZDA, a v najbolj uspeh predstavlja rodno državo Maine. *Rebecca of Sunnybrook Farm*, 1903 (*Rebeka*), pisateljčino najboljšo in še danes priljubljeno delo, pripoveduje o Rebeci Roweni Randall, ki pride iz ubožne mestne družine k ostarelima tetama na deželo, srečno preraste svoje otroštvo in postane ljubka mlada dama.

Rebecca dokazuje, da se je na pragu dvajsetega stoletja ameriška družinska povest, ki je bila namenjena predvsem bralkam, v nekaterih delih že odmaknila od realizma devetnajstega stoletja.

To potrjujejo tudi dela **Frances Hodgson Burnett** (1849–1924). Angležinja, ki je večji del svojega življenja preživela v Ameriki, je pisala za odrasle in mladino ter bila izredno priljubljena v Združenih državah Amerike in v Veliki Britaniji. Danes

je znana predvsem po romanih *Little Lord Fauntleroy*, 1886 (*Mali Lord*) in *The Secret Garden*, 1910 (*Skrivni vrt*). Obe deli sta postali pravi uspešnici ne le v Ameriki in v Angliji, temveč tudi v drugih evropskih deželah, saj so ju kmalu po izidu prevedli v številne jezike. Izražata vero v odrešilno moč ljubezni in prave plemenitosti, ki se skriva v posameznikovem značaju, neodvisnem od njegovega družbenega statusa. Tako v delu *Little Lord Fauntleroy*, ki ga je pisateljica napisala za odrasle, sedemletni Američan Cendric, zagovornik ameriške demokracije in prave srčne kulture, pozitivno vpliva na angleškega aristokrata – svojega trdosrčnega deda.

F. H. Burnett verjame, da se lepota značaja lahko vzbudi in privzgoji. To dokazujeta tudi Mary in Colin, protagonista pisateljčinega najboljšega mladinskega romana, *The Secret Garden* (1910). Mary se v teku zgodbe prelevi iz nič kaj prikupne razvajenke v razumno in ljubeznivo deklico; Colin pa iz dolgočasnega bolnika v krepkega, zdravega in srečnega fanta.

The Secret Garden, pripoved o življenju in smrti, o telesnem in duševnem zdravju, o naravi in o življenju v skladu z njo, je postala eno izmed temeljnih del ameriške mladinske književnosti.

Izjemno mesto v ameriški mladinski prozi pripada **Ernestu Evanu Thompsonu** (1860–1946), bolj znanemu kot **Ernest Thompson Seton**. Thompson je bil rojen v Angliji, v Kanadi je študiral slikarstvo, a večji del svojega življenja je preživel v ZDA. Kot pisatelj, ilustrator, eden izmed prvih borcev za ohranitev neokrnjene narave in indijanske kulture ter kot pobudnik gozdovništva, je odločilno vplival na ameriško družbo svojega časa.

Seton je v svojem prvem delu *Wild Animals I Have Known* (1898) z besedo in sliko predstavil osem divjih živali z ameriškega severa. V 'življenjskih zgodbah' mogočnih prebivalcev divjine je znal doseči sozvočje med realizmom in domišljijo, med čustvenostjo pripovedovalca in odmaknjenostjo opazovalca. Čeprav je svoje junake cenil takšne, kot so, je iskal vzporednice med njihovim ravnanjem in človeškim vedenjem, o čemer med drugim priča tudi naslov pripovedi *Biography of a Grizzly* (1900). Po pravovarstvenikovih zgodbah so se zgledovali številni pisci živalskih zgodb.

Seton je svoje videnje zdravega življenja in pravilne vzgoje mladega človeka predstavil predvsem v delih *Two Little Savages* (1903) in *Rolf in the Woods* (*Rolf gozdovnik*); *The Adventures of a Boy Scout with Indian Quonab and Little Boy Skookum* (1911). Njegovi junaki se srečujejo z neukročeno naravo ter z indijansko kulturo in iz nje izhajajočimi življenjskimi držami. Privzgapajo si odgovornost do življenja v naravi in družbi.

Tudi **Jack London** (1876–1916), s pravim imenom **John Griffith**, je v nekaterih svojih delih pisal o živalih. Z razliko od Setona je vsa svoja dela namenil odraslim, a navzlic temu so nekatera postala tako priljubljena med mladimi bralci, da jih uvrščamo v mladinsko književnost. Danes je pisatelj znan predvsem po svojih mladinskih delih *The Call of the Wild*, 1903 (Klic divjine) in *White Fang*, 1906 (Beli očnjak).

Pisatelj je v obeh pripovedih popeljal bralce na daljni sever, na Aljasko, med pse, ki so ljudem bistveno olajšali preživetje. Slikal je ekstremne okoliščine tako v opisovanju kraja, kot v prikazovanju časa in ljudi ter iskal sorodnosti med ravnanjem človeka in živali. Protagonista obeh zgodb, zvesta in nadvse iznajdljiva psa Buck in White fang, se uvrstata med najbolj znane junake ameriške mladinske književnosti.

Povsem drugačen, a ravno tako izrazito ameriški opus, je oblikoval **Lyman Frank Baum** (1856–1919), avtor štiridesetih knjig, ki so otroke popeljale v novo čudežno deželo. Pisateljevo prvo delo, *The Wonderful Wizard of Oz*, 1900 (*Čarovnik iz Oza*), je kmalu po izidu postalo prava uspešnica. Baumovi drugi in tretji pravljici, *The Land of Oz* (1904) in *The Emerald City of Oz* (1910), so sledile preostale knjige, v katerih nastopajo protagonisti iz Oza. Pisateljeva slava je rasla, čeprav danes temelji predvsem na njegovi prvi knjigi, v kateri deklica Dorothy s svojim psičkom zaide v Ozovo deželo.

Hugh Lofting (1886–1947) je v svojih domišljjskih zgodbah ustvaril živalskega zdravnika Johna Dolittlea, ki ni le razumel živalskih jezikov, temveč jih je tudi sam lahko uporabljal. A doktor Dolittle ni edini junak Loftingovih zgodb: njegove številne živali so vsaj tako pomembne, kot veterinar sam. Pisatelj je za drugo od desetih zgodb, *The Voyages of Doctor Dolittle*, 1922 (*Živalsko mesto doktorja Dolittlea, Cirkuški voz doktorja Dolittlea*), prejel Newberyjevo medaljo. Loftingova dela so bila izredno priljubljena tudi izven angleškega govornega območja, čeprav so njegovi protagonisti dokaj stereotipni.

Izvirna, povsem nestereotipna dela pa je ustvarjala **Cornelia Lynde Meigs** (1884–1973). V pripovedi *Master Simon's Garden* (1916) »potuje« skozi zgodovino družine, ki si je za svojo novo domovino izbrala New England. Vrt, ki simbolizira Združene države Amerike, povezuje več generacij, od časa prvih naseljencev do ameriške revolucije: vsaka doprinese svoj delež k splošnemu dobremu celotne družine in širše družbe.

Med številnimi pisateljičinimi deli, ki so izstopala v obdobju do leta 1930, zavzema posebno mesto zgodba *The Wonderful Locomotive* (1928), v kateri pisateljica spretno prepleta domišljijo in resničnost.

Cornelia Meigs je kot plodovita, priljubljena in cenjena pisateljica pisala še po drugi svetovni vojni in kot taka predstavlja le eno izmed pomembnejših literarnih osebnosti, ki so povezovale prvo, prehodno obdobje prvih treh desetletij dvajsetega stoletja, z naslednjim, ki se zaključuje s koncem druge svetovne vojne.

Literatura:

Cristal, David: *Cambridge Biographical Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Hunprey, Carpenter: *The Oxford Companion to Children's Literature*. London: Routledge, 1990.

May, P. Jill: *Children's Literature and Critical Theory*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995.

Oswald, Lori Yo: *Heroes and Victims: The Stereotyping of Animal Characters in Children's Realistic Animal Fiction*. New York: Human Science Press, Inc., 1995, 135–149.

Summary

AMERICAN CHILDREN'S PROSE: FROM THE TURN OF THE NINETEENTH CENTURY TO THE THIRTIES

The turn of the nineteenth century American children's prose was on the one hand well rooted in the golden tradition of the passing era, and on the other hand it demonstrated constant development and enrichment by offering the readers new themes and styles. Well

established nineteenth century writers were thus followed by new authors most of whom either brought new alternatives to the already popular prose or introduced new genres. A general increase of interest in children's books found its most noble expression in the foundation of the yearly *Newbery Medal Award*. The first prize-winner for the most distinguished contribution to American children's literature was **Hendric Van Loon**, the author of *The Story of Mankind* (1921). Besides in the history – particularly in the life of cowboys and frontiersmen – young readers were also interested in the contemporary life of their peers (school and sports stories; family stories) and in the life of nature – above all in the animal world (the prose of **Ernest Thompson Seton** and the dog stories of **Jack London**).

The turn of the century witnessed the creation of the first American fairyland in **Lyman Frank Baum's** modern fantasy *The Wonderful Wizard of Oz* (1900) which gained immediate popularity and which is ranked today among the most known American books for children. Special tribute was also paid to **Frances Hodgson Burnett's** novels *Little Lord Fauntleroy* (1886) and *The Secret Garden* (1910), the two bestsellers which have remained popular ever since, even if today it is above all *The Secret Garden* that is considered to be a real masterpiece.

Translated by *Darja Mazi-Leskovar*